

Almanya'da Düşünce ve Basın Özgürlüğü

Prof. Dr. Giso Deussen

Basın Özgürlüğüne Genel Bakış ve Basın Özgürlüğünün Yasal Dayanağı

Basın özgürlüğü, günümüze kadar dünyanın her yerinde tehdit altında bulunan önemli bir değerdir. Gazetecilerin kurdukları "Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü" gibi kuruluşlar sürekli olarak dikkatleri basın özgürlüğü ihlallerine çekmektedir ki bugün basın özgürlüğü sadece sansürlerden dolayı değil, aynı zamanda resmi veya özel medya tekelleri (İtalya) yüzünden, gazetecilerin öldürülmesi ve tutuklanması, korkutarak baskı uygulanması ve medyaya karşı uygulanan sert kurallar yüzünden de tehlikededir. Çin Halk Cumhuriyeti, Kuzey Kore, Beyaz Rusya, Arap ülkelerinin çoğunda ve birçok Afrika ülkesinde günümüze kadar deyim yerindeyse basın özgürlüğü mevcut değildi. Fakat demokratik ülkelerde de basın özgürlüğü sürekli ihlal edilmektedir.

Sanayi ülkelerinde medyanın aşırı ticarileşmesi ve tekelleşmesinden kaynaklanan oto sansür ve her bir medya sektöründe görülen dağılımlar, problem olarak görülmektedir.

"Sınır Tanımayan Muhabirler" tarafından yayınlanan "2004 Basın Özgürlüğü Uluslararası Sıralama Listesi"nde araştırılan 167 ülke arasında Almanya 11., Türkiye 167. sırada yer almaktadır.

"Basın Özgürlüğü" kavramı, özellikle bilgi ve fikirlerin sansür edilmeden yayınlanması olmak üzere, basının faaliyetlerini özgürce yürütme hakkı anlamına gelir. Bu hak, Almanya'da Anayasanın 5. Maddesinde şu şekilde belirlenmiştir:

"Herkes, düşüncesini sözlü, yazılı ve resimli olarak serbestçe ifade etme ve yayma hakkına sahiptir. Basın özgürlüğü ve insanların radyo ve film yoluyla haber yapma özgürlüğü teminat altına alınmıştır. Sansür uygulanamaz."

Örneğin, basın özgürlüğü, ancak çok özel durumlarda ve şartlar altında gazetecilerin dinlenmesini mümkün kılar ve onlara özgü haber kaynağını açıklamama hakkı şeklinde somutlaşır. Gazetecilik mesleğine giriş de devlet tarafından sınırlanmamaktadır. Özel gazetecilik okulları kendi idareleri altında, devletin bir müdahalesi olmaksızın gazeteci yetiştirmektedirler.

Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonunun 10. Maddesi, Avrupa Konseyine üye ülkeler için fikir özgürlüğü konusunda bir asgari standart ortaya koymaktadır. Avrupa Birliği içerisinde fikir özgürlüğü ve bilgi edinme özgürlüğü, anlaşmanın Temel Haklar başlıklı 11. Maddesinde düzenlenmektedir.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 19. Maddesinde düşünce özgürlüğünü şöyle düzenlemektedir: "Her insanın düşüncesini özgürce ifade etme hakkı vardır. Bu hak, düşünceleri serbestçe aktarmak ve sınırlar söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri bütün haberleşme araçları ile araştırma, elde etme ve yayma özgürlüğünü kapsar."

Avrupa'da Basın Özgürlüğü Konusundaki Sorunlar

Kısacası yasal esaslar, bilgiye ve düşüncelere önemli ölçüde özgürce ulaşmayı teminat altına almaktadır. Ama basın özgürlüğünün tehdit edilmesi ve sınırlandırılması konusundaki sorunlar aynı zamanda dava edilemeyen alanlarda da ortaya çıkmaktadır. Aşağıda bunlara örnekler verilmiştir.

Bilgi selinden kaynaklanan tehlikeler

Bugün en azından Avrupa, Kuzey Amerika ve ileri derecede sanayileşmiş Asya ülkelerinde (örneğin Japonya) bu problem halkın bilgiye ulaşma ve kavrama konusundaki temel becerilerinden ötürü değil, aksine bilgiye boğulmasından kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde söz konusu olan yöneticilerin bilgiyi bilinçli olarak saklamalarından daha ziyade, profesyonel medya yapımcılarının gerçekten önemli olan bilgileri bu bilgi selinden çekip almaları ve bunları herkes için anlaşılır şekilde sunmalarındır.

Medya dağılımından kaynaklanan tehlikeler

Batı Avrupa'da edinilmiş tecrübeler ve diğer kıtalara karşılaştırma amaçlı bir bakış, nitelik bakımından yüksek değerli siyasi bilgileri halka ulaştırmanın çeşitli yolları olduğunu göstermektedir. Daha birkaç on yıl önce, açıkça farklı siyasi konumdaki (partilere yakın düşünce basını) günlük gazetelerin rekabeti ağırlıktaydı ve bu rekabet önemli olarak değerlendiriliyordu. Eskiden beri ekonomik nedenler, her bölge için yalnız bir tane günlük gazete şeklinde bir dağılıma yol açmıştır. Bazıları buna üzülmede ve buna "tanımı mümkün olmayan tek düzelik" adını vermektedirler. Fakat buna başka türlü bakmak ve şimdiye kadar iyi bilgilendirilen okurların tek taraflı bir parti gazetesini satın almayacakları tespitini yapmak da mümkündür. Böylece, birleşmelerden doğan gazeteler partiye bağımlılıklarından vazgeçmeye ve tartışmalı konularda farklı partilerin fikirlerini yan yana vermeye zorlanmışlardır. Bu sayede rüştünü ispatlamış okuyuculara kendi başlarına bir karşılaştırma yapma ve kendilerine ait bir düşünce sahibi olma hakkı verilmektedir – ki bu da ancak günde en az üç gazete okumakla yapılabilecek, daha önceki her gazete için hazır olarak verilen "standart" haberlere karşın genel anlamda bir kazançtır. Günümüzde ise artık insanlara tek bir gazetede daha geniş bir ufuk gösterilmektedir.

Kamu-tüzel radyolar

Gazeteler de bu sayede Batı Avrupa'da mevcut olan ve kamu-tüzel kişiliği şeklinde teşkilatlanmış yarı resmi radyo ve televizyon kuruluşlarının durumuna benzer bir durum oluşmaktadır ki bunlar geniş bir siyasi desteğe ve buna bağlı olarak da hükümet, parlamento ve devlet yönetimine karşı nispeten geniş çaplı bağımsızlığa sahiptirler. Siyasi açıdan hem sağda, hem de solda bulunan partiler ve kuruluşlardan sürekli olarak tek taraflı haber yapıldığı yönünde kınamalar gelmesi gerçeği bile, programın genel itibarıyla bir ölçüde dengelendiğini göstermektedir. Elbette bazen yanlış işler yapıldığı da olmaktadır. Bütün olarak bakıldığında, Batı Avrupa'daki kamu-tüzel radyo, televizyon istasyonları ve

günlük gazeteler aracılığıyla hükümetin ve parlamentonun kontrolü –ve tam tersi bu medyanın karşılıklı kontrolü– oldukça iyi işlemektedir.

Özel radyolar

Özel işletilen radyo ve televizyon istasyonlarında durum biraz farklı görünmektedir. Bunlarda eğlence (aslında kötü de değil) aşırı derecede ağır basmaktadır ve siyasi haberler, yalnızca bu kanal üzerinde gerçekten demokratik bir kontrol sağlanamayacak kadar kısıtlıdır.

Berlusconi'ye özel durum

Burada, Avrupa'daki bir istisnadan bahsetmeden geçmemek gerekir: İtalya'da medya işletmecisi olan Silvio Berlusconi hükümet başkanı olarak da kendi özel medya imparatorluğunun kontrolünü elden bırakmamıştır. Kendisi siyaseti ve özel işlerini birbirinden ayrı tutmayı bir türlü başaramıyor. Örneğin bir devlet radyo ve televizyon kanalı olan RAI'nin yönetimine kendisine yakın kişileri atamış, öyle ki neredeyse kendi özel istasyonlarıyla birlikte bir tekelci konumundadır. Her demokrasi için hayati önemi bulunan "kontrol ve denge" bağlamında bu durum oldukça endişe verici bir gelişmedir ve Avrupa Birliği'ne üye diğer ülkelerin buna karşı sadece kendi endişelerini dile getirme haklarının bulunmadığı, aynı zamanda bununla da yükümlü oldukları anlaşılmaktadır.

Güçleştirilmiş erişim şartları

Fakat genel itibarıyla Avrupa'ya karşı bu oldukça iyimser bakış, birçok ülkede geniş kitleler için bilgiye erişimin, aşağıdaki sebeplerden dolayı her zamanki gibi oldukça güçleştirildiğini unutturmamalıdır. Bu sebepler şunlardır:

- Eksik ya da oldukça kısa eğitim,
- Eksik ya da çok pahalı gazeteler,
- Radyo ve televizyon gibi araçlarla teknik donatımın olmaması,
 - Radyo ve televizyon programlarında gazetecilik kalitesinin eksik olması (çok fazla banal eğlence ve reklam, yok denecek kadar az siyasi bilgi)
- Hükümetin bilgiye uyguladığı sansür ve tek taraflı devlet propagandası,
- İnternet erişiminin olmaması veya çok pahalı olması ya da devlet sansürü.

Siyasi ahlak baskısından kaynaklanan tehlikeler

Son olarak basın özgürlüğü açısından neredeyse gündelik bir hale gelen ve hemen hemen hiç algılanmayan bir tehlikeye dikkat çekmek istiyorum: yani politikacılar tarafından medyaya yapılan siyasi ahlak baskısına. Bunlar, siyaset ile kamuoyu arasındaki güven kaybının suçunu büyük ölçüde medyaya yüklemektedirler. Berlin Sosyal Araştırmalar Bilim Merkezinin Mart 2005'te yaptığı bir ankette, ankete katılan parlamenterlerin %97'si bu ifadeyi doğruladılar. Sebepler göstergesinde "siyasetçilerin karıştığı yolsuzluk ve skandallar" ancak dördüncü sırada yer alıyordu. Parlamenterlerin %83'ü Almanya'daki siyasi sistemin gelişimi bakımından güven kaybını tehlikeli görmüşlerdir. Siyaset, bu "gazeteci paylama ile" medyayı korkutmaya ve ahlakî açıdan eleştirmeye

Çalışmakta ve eskiden kötü haber getiren habercilere karşı ihtiyatlı davranıldığı dönemleri hatırlatmaktadır.

Sonuç

Basının zgrlđ, yasaların özel korumasını hak eden yüksek bir yasal haktır. Fakat bu değer, daha doğrusu sorumluluk erdemi de buna uygun düşmektedir. Ancak bu yargıya götürülebilir bir durum değildir, yani gazeteciler demokratik sistemin çalışmasına katkıda bulunmadılar diye tutuklanamazlar. Bu husus ise özellikle gazeteci ve medya sisteminin etiği ile ilgili soruyu ortaya atmaktadır.